

CONCURSUL VIITORI OLIMPICI

MIHAI BĂLUNĂ, MIHAI MONEA, MARIUS PERIANU, GABRIEL POPA

REZUMAT. Acest material are scop prezentarea subiectelor propuse la etapa finala a Concursului Viitori Olimpici, în edițiile 2010 - 2013

1. INTRODUCERE

Concursul *Gazeta Matematică Viitori Olimpici*, găzduit în ultimii patru ani de frumosul oraș Câmpulung Muscel, adună în a doua jumătate a lunii august pe cei care, de-a lungul unui an școlar, se dovedesc a fi buni rezolvitori ai problemelor publicate pe site-ul *viitoriolimpici.ro*, precum și în *Gazeta Matematică*. Acești elevi au de rezolvat trei probleme, una dintre acestea fiind selectată dintre cele publicate pe site. În plus, concurenții susțin și o probă orală. Prezentăm în continuare subiectele propuse participanților la cele patru ediții precedente ale concursului și le urăm succes în confruntarea cu problemele ediției a cincea.

2. EDIȚIA I – 17 AUGUST 2010

Problema 1. *Arătați că orice submulțime cu $7n+1$ elemente a mulțimii $\{1, 2, \dots, 8n\}$ conține patru numere a, b, c și d astfel încât $a|b, b|c$ și $c|d$.*

Soluție. Considerăm submulțimile mulțimii $\{1, 2, \dots, 8n\}$ de forma

$$C_k = \{2k - 1, 2(2k - 1), 2^2(2k - 1), \dots\}, k = \overline{1, 4n}.$$

Submulțimile $C_{2n+1}, C_{2n+3}, \dots, C_{4n}$ conțin câte un singur element. În total, aceste $2n$ submulțimi au $2n$ elemente. Submulțimile $C_{n+1}, C_{n+2}, \dots, C_{2n}$ conțin câte două elemente, deci în total, aceste n submulțimi au $2n$ elemente.

Rămân $3n + 1$ elemente în submulțimile $C_1, C_2, \dots, C_n$, ceea ce înseamnă, conform principiului cutiei, că măcar una dintre aceste mulțimi conține patru elemente. În acest moment, concluzia se impune. $\square$

Problema 2. *Pe o tablă $2n \times 2n$ se află pietre albe și pietre roșii, cel mult o piatră în fiecare pătrat 1×1 . Se execută următoarele operații:*

(i) *de pe fiecare coloană pe care se află o piatră albă se elimină toate pietrele roșii;*

(ii) *de pe fiecare linie pe care a rămas o piatră roșie se elimină toate pietrele albe.*

Arătați că dintr-una dintre culori au rămas cel mult n^2 pietre.

Olimpiadă Rusia

Soluție. După executarea celor două operații, rămân doar linii și coloane monoculore. Fie l_a numărul de linii albe (adică cele care conțin doar pietre albe), l_r numărul de linii roșii, c_a numărul de coloane albe și c_r numărul de coloane roșii. Numărul de pietre albe poate fi, în final, cel mult $l_a \cdot c_a$, iar cel de pietre roșii cel mult $l_r \cdot c_r$. Este suficient să arătăm că $l_a \cdot c_a \leq n^2$ sau $l_r \cdot c_r \leq n^2$.

Dacă $l_a + c_a \leq 2n$, atunci

$$l_a \cdot c_a \leq l_a(2n - l_a) = n^2 - (n - l_a)^2 \leq n^2.$$

Dacă $l_a + c_a > 2n$, rezultă că

$$l_r + c_r = 4n - (l_a + c_a) \leq 2n$$

și, ca mai sus, $l_r \cdot c_r \leq n^2$. □

Problema 3. Șirul de numere naturale $(x_n)_{n \geq 0}$ este definit prin $x_0 = x_1 = 1$ și

$$x_{n+1} = 14x_n - x_{n-1}, \forall n \in \mathbb{N}^*.$$

Demonstrați că, pentru fiecare număr natural n , numărul $2x_n - 1$ este pătrat perfect.

ViitoriOlimpici.ro

Soluție. Soluțiile ecuației caracteristice sunt

$$t_{1,2} = \left(2 \pm \sqrt{3}\right)^2.$$

Termenul general al șirului are forma

$$x_n = c_1 t_1^n + c_2 t_2^n$$

și, ținând seama de condiția $x_0 = x_1 = 1$, identificăm constantele c_1 și c_2 , obținem

$$x_n = \frac{1}{4} \left(\left(2 + \sqrt{3}\right)^{2n-1} + \left(2 - \sqrt{3}\right)^{2n-1} \right).$$

Dar $2 \pm \sqrt{3} = \frac{1}{2} (\sqrt{3} \pm 1)^2$, deci vom avea

$$\begin{aligned} 2x_n - 1 &= \frac{1}{2^{2n}} \left((\sqrt{3} + 1)^{4n-2} + (\sqrt{3} - 1)^{4n-2} \right) - 1 \\ &= \left(\frac{(1 + \sqrt{3})^{2n-1} + (1 - \sqrt{3})^{2n-1}}{2^n} \right)^2. \end{aligned}$$

Rămâne de arătat că numărul din paranteza este natural. Evident că acest număr este rațional, iar divizibilitatea cu 2^n se dovedește, de exemplu, prin inducție, folosind faptul că expresia de la numărător, fie ea a_{2n-1} , satisface relația de recurență $a_n - 2a_{n-1} - 2a_{n-2} = 0$. □

3. EDIȚIA II – 19 AUGUST 2011

Problema 1. Se consideră numerele reale a_1, a_2, a_3 și numerele complexe nenule z_1, z_2, z_3 astfel încât $|z_1| = |z_2| = |z_3| = 1$ și

$$\frac{z_1}{z_2} + \frac{z_2}{z_3} + \frac{z_3}{z_1} = 1.$$

Determinați valorile posibile ale numărului

$$|a_1 z_1 + a_2 z_2 + a_3 z_3|.$$

ViitoriOlimpici.ro

Soluție. Avem

$$z_1^2 z_3 + z_2^2 z_1 + z_3^2 z_2 = z_1 z_2 z_3.$$

Apoi, prin conjugarea relației

$$\frac{z_1}{z_2} + \frac{z_2}{z_3} + \frac{z_3}{z_1} = 1,$$

obținem

$$\frac{\bar{z}_1}{\bar{z}_2} + \frac{\bar{z}_2}{\bar{z}_3} + \frac{\bar{z}_3}{\bar{z}_1} = 1,$$

de unde

$$\frac{z_2}{z_1} + \frac{z_3}{z_2} + \frac{z_1}{z_3} = 1,$$

adică

$$z_3^2 z_1 + z_1^2 z_2 + z_2^2 z_3 = z_1 z_2 z_3.$$

Din aceste două egalități deducem că

$$\sum z_1^2 z_3 - z_3^2 z_1 = 0,$$

prin urmare

$$(z_1 - z_2)(z_2 - z_3)(z_3 - z_1) = 0.$$

Rezultă că sunt posibile doar următoarele trei situații:

$$1) z_1 = z_2 \Rightarrow z_1^2 + z_3^2 = 0 \Rightarrow z_3 = \pm i z_1 \Rightarrow |a_1 z_1 + a_2 z_2 + a_3 z_3| = \sqrt{(a_1 + a_2)^2 + a_3^2};$$

$$2) z_2 = z_3 \Rightarrow z_1^2 + z_3^2 = 0 \Rightarrow z_1 = \pm i z_3 \Rightarrow |a_1 z_1 + a_2 z_2 + a_3 z_3| = \sqrt{(a_3 + a_2)^2 + a_1^2};$$

$$3) z_1 = z_3 \Rightarrow z_1^2 + z_2^2 = 0 \Rightarrow z_2 = \pm i z_1 \Rightarrow |a_1 z_1 + a_2 z_2 + a_3 z_3| = \sqrt{(a_3 + a_1)^2 + a_2^2}.$$

□

Problema 2. Se consideră $n \geq 3$ puncte, oricare trei necoliniare. Se trasează $C_{n-1}^2 + 1$ segmente, având capetele în puncte dintre cele considerate. Arătați că oricare două puncte pot fi unite printr-o linie poligonală formată din segmente trasate.

Marius Perianu

Soluție. Presupunem prin absurd ca există două puncte A și B care nu pot fi unite printr-o linie poligonală formată din segmentele trasate. Notăm cu $V(A)$ mulțimea punctelor care pot fi unite prin linii poligonale cu A (inclusiv punctul A) și fie $k = |V(A)|$ numărul de vârfuri. Deoarece $B \notin V(A)$, rezultă că $k \leq n - 1$.

Arătăm că celelalte $n - k$ puncte nu sunt unite prin segmente cu puncte din $V(A)$. într-adevăr, dacă $C \in V(A)$, $D \notin V(A)$ și punctele C, D sunt unite printr-un segment, atunci o linie poligonală de la A la C se poate prelungi la o linie poligonală de la A la D , contradicție cu $D \notin V(A)$.

Astfel, numărul segmentelor netrasate (numărul perechilor de puncte între care nu s-a trasat un segment) este $N \geq k(n - k) \geq n - 1$, iar al celor trasate este $C_{n-1}^2 + 1$.

În total, am avea cel puțin $n - 1 + C_{n-1}^2 + 1 = n - 1 + \frac{(n-1)(n-2)}{2} + 1 = C_n^2 + 1$ segmente, ceea ce este fals, deoarece între n puncte se pot trasa C_n^2 segmente. $\square$

Problema 3. Fie $n \in \mathbb{N}$, $n \geq 2$, și $a_1 = 1 < a_2 < \dots < a_{\varphi(n)}$ toate numerele relativ prime cu n , mai mici decât n . Arătați că numerele $a_1, a_2, \dots, a_{\varphi(n)}$ sunt în progresie aritmetică dacă și numai dacă n este 6 sau număr prim sau o putere a lui 2.

Laurențiu Panaitopol

Soluție. Dacă $n \in \{6\} \cup \{2^k \mid k \in \mathbb{N}^*\}$ sau este număr prim, atunci

$$a_1, a_2, \dots, a_{\varphi(n)}$$

sunt în progresie aritmetică.

Reciproc, dacă $a_1, a_2, \dots, a_{\varphi(n)}$ sunt în progresie aritmetică, atunci:

a) dacă $\varphi(n) = 1$, atunci $n = 2$, iar dacă $\varphi(n) = 2$, atunci $n = 3, 4, 6$;

b) dacă $\varphi(n) \geq 3$, avem situațiile:

- dacă $a_2 = 2$, atunci n este prim;

- dacă $a_2 = 3$, atunci $a_k = 2k - 1$, $k = \overline{1, \varphi(n)}$, de unde rezultă că n este o putere a lui 2;

- dacă $a_2 \geq 4$, atunci, deoarece $a_2 > 3$, rezultă $3 \mid n$ și $3 \nmid a_2$. Dar $a_3 = 2a_2 - a_1 = 2a_2 - 1$, și cum $3 \nmid a_3$, rezultă $a_2 \equiv 1 \pmod{3}$.

Dar $n - 1 = a_{\varphi(n)} = a_1 + (\varphi(n) - 1)(a_2 - a_1) = 1 + (\varphi(n) - 1)(a_2 - 1)$, deci $n = 2 + (\varphi(n) - 1)(a_2 - 1)$. De aici, cum $a_2 \equiv 1 \pmod{3}$, rezultă că $n \equiv 2 \pmod{3}$, fals, întrucât $3 \mid n$. $\square$

4. EDIȚIA III – 22 AUGUST 2012

Problema 1. Spunem că un număr complex z are proprietatea P dacă există m_z, n_z numere naturale, nu ambele nule, astfel încât

$$z^{m_z} = (1 + z)^{n_z} = 1.$$

a) Determinați numerele complexe cu proprietatea P ;

b) Pentru fiecare z cu proprietatea P , determinați perechile (m_z, n_z) corespunzătoare pentru care $m_z + n_z = 2012$.

ViitoriOlimpici.ro

Soluție. a) Fie $\zeta_n = \cos \frac{2\pi}{n} + i \sin \frac{2\pi}{n}$ rădăcina primitivă de ordin n a unității. Elementele mulțimilor $A_n = \{\zeta_n - 1, \zeta_n^2 - 1, \dots, \zeta_n^{n-1} - 1\}$, $n \in \mathbb{N}, n \geq 2$ au proprietatea P (luăm $m_z = 0$). De asemenea, elementele mulțimilor

$$B_m = \{1, \zeta_m, \zeta_m^2, \dots, \zeta_m^{m-1}\} \setminus \{-1\},$$

$m \in \mathbb{N}, m \geq 2$ au proprietatea P (luăm $n_z = 0$).

În cazul în care m_z, n_z sunt ambele nenule, atunci $z \in C(O, 1) \cap C(M, 1)$, unde M este punctul de afix -1 , prin urmare $z \in \{\zeta_3, \zeta_3^2\}$. În concluzie, numerele complexe care au proprietatea P sunt cele din

$$\left(\bigcup_{n=2}^{\infty} A_n \right) \cup \left(\bigcup_{m=2}^{\infty} B_m \right).$$

b) Dacă $n \geq 2$ este divizor al lui 2012 și $z \in A_n$, atunci $(m_z, n_z) = (0, 2012)$; pentru celelalte elemente din $\bigcup_{n=2}^{\infty} A_n$ nu există perechi (m_z, n_z) cu proprietatea cerută. La fel, dacă $m \geq 2$ este divizor al lui 2012 și $z \in B_m$, atunci $(m_z, n_z) = (2012, 0)$; pentru celelalte elemente din $\bigcup_{m=2}^{\infty} B_m$ nu există perechi (m_z, n_z) cu proprietatea cerută.

Dacă $z \in \{\zeta_3, \zeta_3^2\}$, nu există perechi (m_z, n_z) cu ambele componente nenule: suma $m_z + n_z$ se divide cu 3, în timp ce 2012 nu se divide cu 3. $\square$

Problema 2. Fie $ABCD$ un pătrat de centru O . Dacă $P \in [AD]$, demonstrați că există punctele $M \in [AB]$ și $N \in [BC]$ astfel încât O este ortocentrul triunghiului MNP dacă și numai dacă $3AP \geq 2AD$.

Gabriel Popa și Paul Georgescu

Soluție. Raportăm planul la un reper cartezian astfel încât

$$O(0, 0); A(-1, -1); B(1, -1); C(1, 1); D(-1, 1).$$

Fie $M(a, -1), N(1, b), P(-1, c)$ puncte cu proprietatea că O este ortocentrul triunghiului MNP . Din $OP \perp MN$ și $OM \perp PN$ rezultă că $\vec{OP} \cdot \vec{MN} = 0$, respectiv $\vec{OM} \cdot \vec{PN} = 0$. Cum $\vec{OP}(-1, c), \vec{MN}(1-a, b+1), \vec{OM}(a, -1), \vec{PN}(2, b-c)$, obținem că $a-1+bc+c=0$, respectiv $2a-b+c=0$. Eliminând a între cele două relații, deducem că $2-c=b(2c+1)$.

Situația $c = -\frac{1}{2}$ conduce la o contradicție, deci putem scrie $b = \frac{2-c}{2c+1}$. Impunem condiția $-1 \leq b \leq 1$ și rezultă că $c \in [\frac{1}{3}, 1]$, prin urmare $3AP \geq 2AD$.

Reciproc, să presupunem că $3AP \geq 2AD$, adică $c \in [\frac{1}{3}, 1]$. Atunci $b = \frac{2-c}{2c+1} \in [-1, 1]$, iar $a = \frac{b-c}{2} = \frac{1-c-c^2}{2c+1} \in [-1, 1]$, după cum se constată ușor. Punctele $M\left(\frac{1-c-c^2}{2c+1}, -1\right)$ și $N\left(1, \frac{2-c}{2c+1}\right)$ completează un triunghi MNP al cărui ortocentru este O . $\square$

Problema 3. Demonstrați că nu există funcții $f: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ pentru care să fie îndeplinite, simultan, condițiile:

- (i) $f(1) = 1$;
- (ii) există $M > 0$ astfel încât $-M \leq f(x) \leq M, \forall x \in \mathbb{R}$;
- (iii) $f\left(x + \frac{1}{x^2}\right) = f(x) + \left(f\left(\frac{1}{x}\right)\right)^2, \forall x \in \mathbb{R}^*$.

Olimpiadă Iran

Soluție. Luând $x = 1$ în (iii) obținem că $f(2) = 2$, prin urmare $M \geq 2$. Fie $n \in \mathbb{N}^*$ cel mai mic număr natural cu proprietatea că $f(x) < n, \forall x \in \mathbb{R}^*$; avem că $n > 2$.

Putem găsi $a \in \mathbb{R}^*$ astfel încât $f(a) \geq n - 1$ și atunci

$$\left(f\left(\frac{1}{a}\right)\right)^2 = f\left(a + \frac{1}{a^2}\right) - f(a) < n - (n - 1) = 1,$$

prin urmare $f\left(\frac{1}{a}\right) > -1$. Aplicând (iii) pentru $x = \frac{1}{a}$, obținem că

$$(n - 1)^2 \leq (f(a))^2 = f\left(\frac{1}{a} + a^2\right) - f\left(\frac{1}{a}\right) < n - 1.$$

Deducem că $n \in \{1, 2\}$ și astfel am ajuns la o contradicție. □

5. EDIȚIA IV – 23 AUGUST 2013

Problema 1. *Determinați numerele naturale nenule n pentru care se poate construi o mulțime de numere complexe M , având n elemente, cu proprietățile:*

- (i) $|z| = 1$, oricare ar fi $z \in M$;
- (ii) $\sum_{z \in M} z = 0$;
- (iii) $z + w \neq 0$, oricare ar fi $z, w \in M$.

ViitoriOlimpici.ro

Soluție. Evident, valorile $n = 1$ și $n = 2$ nu convin. Orice număr impar $n \geq 3$ este bun: alegem $M = \{z \in \mathbb{C} \mid z^n = 1\}$.

Valoarea $n = 4$ nu convine: dacă $M = \{a, b, c, d\}$, atunci a, b, c, d vor fi afixele vârfurilor unui patrulater inscriptibil $ABCD$. Notăm cu $P(p)$ și $Q(q)$ mijloacele laturilor AB , respectiv CD . Cum $2p = a + b$ și $2q = c + d$, condiția $a + b + c + d = 0$ arată că O este mijlocul segmentului PQ . Diametrul care trece prin mijlocul unei coarde (care nu este ea însăși diametru) este perpendicular pe acea coardă, prin urmare PQ este perpendiculară atât pe AB , cât și pe CD și O se află la egală distanță de aceste două coarde. Rezultă că patrulaterul $ABCD$ este dreptunghi, ceea ce contrazice (iii).

Orice număr par $n \geq 6$ este bun: alegem

$$M = \{z \in \mathbb{C} \mid z^{n-3} = 1\} \cup \{wz \mid z^3 = 1\},$$

unde $w = \cos \alpha + i \sin \alpha$, cu $\alpha \notin \{r\pi \mid r \in \mathbb{Q}\}$.

în concluzie, $n \in \mathbb{N} \setminus \{0, 1, 2, 4\}$. □

Problema 2.

a) *Fie $ABCD$ un patrulater convex. Arătați că discurile având ca diametre laturile AB, BC, CD și DA acoperă în întregime interiorul patrulaterului $ABCD$.*

Gazeta Matematică 6-7-8/2013

b) *Fie $ABCD$ un patrulater. Demonstrați că discurile având ca diametre segmentele AB, AC și AD acoperă în întregime interiorul triunghiului BCD .*

Soluție. a) Fie M un punct în interiorul patrulaterului $ABCD$; atunci

$$\angle AMB + \angle BMC + \angle CMD + \angle DMA = 360^\circ.$$

Rezultă că cel puțin unul dintre cele patru unghiuri are măsura de măcar 90° . Dacă $\angle AMB$ este un astfel de unghi, M aparține discului de diametru AB și, de aici, cerința problemei.

b) Notăm cu P , Q și R proiecțiile vârfului A pe dreptele BC , CD respectiv DB . Indiferent de natura patrulaterului $ABCD$ (convex sau concav), patrulateretele de vârfuri $BPAR$, $CPAQ$ și $DQAR$ sunt înscrise în cercurile de diametre AB , AC respectiv AD și, împreună cu interioarele lor, acoperă interiorul triunghiului BCD . Cu atât mai mult, discurile având ca diametre segmentele AB , AC și AD vor acoperi interiorul triunghiului BCD . $\square$

Soluție alternativă. Vom demonstra mai întâi următoarea:

Lemă. Dacă ABC este un triunghi oarecare, discurile având ca diametre laturile AB și AC acoperă în întregime interiorul triunghiului.

Fie D proiecția punctului A pe dreapta BC . Dacă D se află în interiorul segmentului BC , atunci interiorul tringhiului ABD este acoperit de discul de diametru AB iar interiorul tringhiului ACD este acoperit de discul de diametru AC . Dacă D se află pe semidreapta opusă semidreptei (BC , interiorul tringhiului ABC este acoperit de discul de diametru AC . în sfârșit, dacă D se află pe semidreapta opusă semidreptei (CB , interiorul tringhiului ABC este acoperit de discul de diametru AB ; cu aceasta, demonstrația lemei este completă.

Ambele cerințe ale problemei sunt simple consecințe ale lemei. La b), se impune tratarea separată a cazului în care interiorul triunghiului BCD nu este inclus în interiorul patrulaterului $ABCD$.

Problema 3. Se dau m numere naturale distincte din mulțimea $\{1; 2; \dots; n\}$. Demonstrați că putem alege câteva dintre ele, cu suma S , astfel încât

$$0 \leq S - \frac{m(m+1)}{2} \leq n + \sqrt{2n} - m.$$

Adrian Zahariuc

Soluție. Fie $a_1 < a_2 < \dots < a_m$ cele m numere date. Notăm cu j indicele minim pentru care

$$a_1 + a_2 + \dots + a_j \geq \frac{m(m+1)}{2}$$

și cu i indicele maxim pentru care

$$a_i + a_{i+1} + \dots + a_j \geq \frac{m(m+1)}{2}.$$

Notând $S = a_i + a_{i+1} + \dots + a_j$, este îndeplinită prima inegalitate.

Din maximalitatea lui i , avem

$$S \leq a_i + \frac{m(m+1)}{2} - 1. \quad (1)$$

Din minimalitatea lui j , deducem că

$$a_1 + a_2 + \dots + a_{j-1} < \frac{m(m+1)}{2} \leq a_i + \dots + a_{j-1} + a_j \Rightarrow$$

$$a_j > a_1 + \dots + a_{i-1} \geq 1 + 2 + \dots + (i-1) = \frac{i(i-1)}{2}.$$

Dar $n \geq a_j$, și prin urmare $i < \sqrt{2n} + 1$. Rezultă că

$$a_i \leq n - m + i < n - m + \sqrt{2n} + 1. \quad (2)$$

Din relațiile (1) și (2) obținem că, pentru S , este îndeplinită (strict) și a doua inegalitate din enunț. $\square$